

„...azok vezéreljék egy település életét, akik érintettek...”

Beke Pál: Méltóságkereső című könyvéről

Beke Pállal személyesen mindmostanáig nem találkoztam. De jól ismerem, és a magaméhoz közel érzem típusát, azt az egykor népművelőnek mondott megszállottat, aki a világot akarja emberibbé, lakhatóbbá tenni.

Beke Pál ezt a könyvét dr. Kiss Gyula, egykori szombathelyi tanára emlékének ajánlotta. A szombathelyi főiskolának, talán csak azok tudják, akik odajártak, egykor, a hőskorszakban, a hatvanas, hetvenes években, sőt picit még a nyolcvanas évek legelején is, amikor én jártam oda, legendája volt. Ezt a legendát az ú. n. népművelés-könyvtár szakosok képezték. Kik jártak oda? Mindenféle emberek persze, meg, akik miatt a legenda kialakult, afféle renitensek. Nyughatatlan elmék, izgága alakok, valami egészen mást akartak, mint belesimulni a nagy mechanizmusba, meg a mechanizmus sem nagyon akarta, hogy akárki legyen az új elitje. A népművelés-könyvtár (közkeletűbben NK-) szak gyűjtőhelye lett ezeknek az izgága embereknek. A kultúrpolitika úgy képzelte, hogy az itt végzetek nem elméleti szakemberek lesznek, hanem gyakorlatiak, akik a művelődési házakban, könyvtárakban, közvetlen kapcsolatot tartva a dolgozó osztályokkal, ki-nevelik végre a hőn áhított szocialista embertípust. A cél első fele rendben is volt, viszont a szocialista embertípussal gondok voltak. Ezek az izgágák ugyanis egészen mást értettek szocialista embertípuson, mint a kultúrpolitika, emiatt aztán a gyakorlatban, vagyis az életben megszállhatatlan konfliktusba keveredtek a helyi hatalmakkal, tanácselnökökkel, párttitkárokkal, tévesz-elnökökkel, egyéb funkcionáriusokkal.

Szombathely akkoriban egy egészen más nyugati határ közvetlen közelében feküdt, a vasfüggönynél. S noha lazán át lehetett volna biciklizni Rohoncra, Lékára, vagy délebbre Németújvárra, az Őrség falvaiba pl. tájnyelvi te-repszemlért tartani, erről természetesen szó sem eshetett. Már Veszprémnél fölszálltak a vonatokra a határvadászok, igazoltatták, zaklatták az utasokat, hova megy, miért megy nyugat felé. Kőszegen kutyás határőrök köröztek, és emlékezetem szerint 80-84 között csak ilyen, szigorúan biztonságos kísérettel közelíthettük meg az Írott-kő csúcsot. Szombathelyen, a városban és a főiskolán is árgus szemek és fülek figyelték, jönnek-e be a nyugati eszmék, s vajon hatnak-e a gyanútlanokra. Erről is szó esik Beke Pál könyvében. Ezek miatt az objektív körülmények miatt volt releváns számára is az első nyugati út, aztán még jónéhány nyugati út, – főleg a rendkívül inspiratív franciaországi, amelyek tartós, elmélyült szakmai és emberi kapcsolatokhoz segítettek –, hiszen abban a korban, amikor Beke Pálnak is világot kellett volna járnia, külföldi iskolákat látogatnia, beszívni minden megtanulható, eszmét, gondolatot és tapasztalatot, hogy – az egykori pereg-

rinusokhoz hasonlóan – hazahozza és itthon kamatoztassa tudását, e helyett röghöz kötött őrizetes volt ő is, meg az ország is, még további nemzedékekre. Ez a túlzott őrizet viszont azt is eredményezte, hogy még a legjámorabbakban is megfogalmazódott a kételkedés a rendszer tökéletességét illetően.

Zömmel meglehetősen középszerű tanáraink voltak, lapítottak és végrehajtották az utasításokat, közülük magasodott ki Kiss Gyula, aki művelődéstörténetet tanított, később Nagy Árpádné, aki esztétikát, régi irodalmat. Nem a középszerűhez képest voltak kicsit jobbak, hanem igazi hegycsúcsok. Szakmailag maximalisták, morálisan, emberileg kérlelhetetlenül következetesek, a fogalmakat pontosan használták, és sosem beszéltek mellé. Olyan sziklaszilárd értékrendű személyiségek, akik képesek az embert egy életre megjelölni, megerősíteni önmagában, hitében. Altaluk a tanítvány a legjobb énjére találhatott. Ilyenből az országban ma sincs túltermelés, ezért hála a sorsnak –, és miattuk feledhetőek a nyomasztó évek bor-nirtságai. Beke Pál, ahogy ez könyvéből is kiderülhet, az ő útjukat folytatja. Nem a leírt szavak győznek meg, hanem az a hatalmas munka, energia, lankadatlan küzdelem, amelynek olyan eredményei is születtek, mint a legendás Józsefvárosi Ifjúsági Klub, a balatonszabadi, csengeri, zala-zentlászói közösségek életre segítése, a gyermekönkormányszati modell bevezetése, vagy a Közösségszolgálati Alapítvány létrehozása.

A népművelő valami különös, nehezen meghatározható csodabogár volt a korabeli Magyarországon. Ha jól emlékszem, az osztársadalmi presztízlétrán a könyvtárosal együtt leghátul kullogott. A könyvtárost – ez biztos – már csak a raktáros követte. Most az informatika miatt fölértékelődött a könyvtáros rangja, a népművelő szakma meg mintha ketté vált volna, a kultúrmenedzserek (egyre inkább a szórakoztató ipar szakemberei) úgy látom, keresettek, népszerűek, az ügyesebbek jövedelme nem is rossz, a művelődésszervezők viszont (ha jól értelmezem a fogalmakat) jobbára változatlanul afféle senkiföldjén vannak, és egy normális ember általában ma is megkérdezi, hogy tulajdonképpen effektíve mit is dolgozik egy ilyen, vagy hogy a munkája egyáltalán munkának tekinthető-e, vagy inkább karitatív tevékenységnek, amiért nem jár csokoládé.

És valóban. A népművelő, művelődésszervező, sőt településszervező nagyon érzékeny, és nagyon sérülékeny törésponton dolgozik, mindig valaminek a határán: azt próbálja szervezni, ami pillanatnyilag a legjobban hiányzik, nemcsak Magyarországon, de a gazdaságilag fejlett világban egyre inkább – organikus közösséget. Lelkekkel dolgozik, gondolkodik együtt, mindig konkrét emberek

kel, ezért ezt a munkát nem szabad, és eredményesen nem is lehet lélek nélkül folytatni. Mondanom sem kell, Beke Pál mindig a legnehezebb, leggöröngyösebb, legsziszifuszibb utat járta, ugyanakkor a leginkább emberhez méltót: ennek a magatartásnak az eszménye – ha romantikusnak tetszik is individuálisra alaphangszerelt korunkban – a másokért végzett áldozatos munka, s munkája – mint pl. az orvosé – akkor tekinthető eredményesnek, ha továbbra már nincs rá szükség, mert segítette életre hívni egy önmagára találó, eleven életet élő közösséget.

Beke Pál könyve – könyvnek abszolút szabálytalan, ő maga önéletrajznak és szakmatörténetnek nevezi az alcímében, pontosan, mert a könyv egy élet és egy szakma szoros összefonódásának, vagy inkább teljes összenövésének a lenyomata és a tanúsága. Kacsaringós és ág-bogas, sok-sok kitérével. Térben az egész országot bepásztázza (bőséges francia tapasztalatokat idézve), időben az elmúlt három évtizedet, tehát a hagyományos népművelői lehetőségeket és az új világét. Nagyon sok kudarc kór – és nagyon sok szép eredmény kordokumentuma. Elméleti elemzéseket, alapítványi dokumentumokat, vagy rövidebb újságcikkeket, levelezéseket, polémiákat éppúgy olvashatunk benne, mint ezeket bőséggel megjegyzetelt szubjektív vallomásokot és sorsokat felidéző életképeket. Egy – számomra – vonzó és zsigerileg közösségi földelésű, intenzív jelenlétet ismerhetünk meg. És rengeteg küzdelmet, próbálkozást, nekifeszülést, a bürokrácia szokásos, idegtépő útvesztőit, aztán újra és megint.

Beke Pál kezdettől és törvényszerűen valahogy mindig szembe került az uralkodó trendekkel: előbb a politikai hatalommal, utóbb a pénzügyiével. Szükségszerűen, ismétlem, hiszen kultúrában és közösségben gondolkodott és gondolkodik, a politika, a hatalom gyorsan változik, rövid távú taktika és technokrata gyakorlat jellemzi, azonnal mérni akarja a hatást, és bekaszálni az eredményt. A kultúra masszív mélyáramlat, túl kell élnie rendszereket, kurzusokat, pártokat. Ha nem is évszázadokban gondolkodik, mint az egyház, de ab ovo hosszú távon. Csak ritka, kivételes, kegyelmi pillanatai a sorsnak, ha a politika fölismeri, hogy a kultúra nem a szabad idő hasznos vagy szórakoztató eltöltését szolgálja, hanem – Németh Lászlóval szólva – szervezi az életet, az életünket, és e fölismerés szerint bánik a kultúrával, azaz engedi a maga belső törvényei szerint változni és megőriződni, és amennyire lehetséges, segíteni és támogatni.

Az elmúlt évtizedek nem kizárólag ilyenek voltak. Eből adódóan számtalan konfliktusa keletkezett Beke Pálnak is, de – és ez a szép benne – mindig megtalálta azokat az embereket, csoportokat, akik tudatosan vagy ösztönösen pontosan látták, hogy a hagyományt folytatni kell, s ha elszakadtak a folytonosság szálai, újra lehet és újra kell szőni, fonni, ügyeskedni. És nem csak látták, megértették, de erejüket meghaladó mértékben ezért küzdöttek is. Törvényszerűnek tartom, ahogy és amiért Makovecz Imrével és az organikus építészek csapatával egymásra talál-

tak a településfejlesztés szervezőségének eszményében, és csöppet sem elhanyagolható: gyakorlatában. Mindannyian azt vallották, hogy azok vezéreljék egy település (és az ország) életét, akik érintettek, s hogy közösségi keretek, működő közösségek nélkül ide-oda tologatható báb az ember, alattvaló vagy fogyasztó, s hogy ez nem csupán elvi kérdés, hanem kőkemény létkérdés: másként elgépiesedik, kiürül, megsemmisül. A könyvből gyönyörűen kiderül, amit egyébként is lehet tudni, hogy ezek a tenni akaró, cselekvő emberek minden szinten jelen vannak az országban, városban és faluban, nem csak a művész meg az elit értelmiségiben, de az egyszerűnek mondott iparos rétegben is. Szép példa az az öntevékeny *anyuka*, aki egy kisvárosban egymaga alakította és hozta létre azokat az amatőr szerveződések, társasági kereteket, amelyeket egyébként hivatásos kultúrmunkásoknak illett volna (lett volna kutyakötelességük). A jelenség – ahogy Beke Pál is többször, hangsúlyosan figyelmeztet erre – azt jelzi, hogy létező és valóságos az igény a közösségi szervezetekre. A hivatalosságok felé meg szerintem azt jelzi, hogy teljes komolysággal és súllyal kellene foglalkozni a kisközösségek szerveződésével, és minden módon segíteni őket.

Beke Pál bár elméletileg kiválóan fölkészült szakember, nem hipotézisekről beszél, nem spekulációkról, hanem elsősorban személyes tapasztalatairól. Ismeri az országot, mindenütt van egy jó embere. S csak azért működhet eredményesen, mert úgy lát munkához, hogy előbb megpróbálja fölterképezni, megérteni a helyszínt, a hagyományokat, a település múltját, a falu vagy kisváros szerkezetét, sőt, közönséges emberi indulatait, stb. Nem felülről erőltetett népművelés, vagy médián keresztül levezényelt idomítás tehát az eszménye. Könyve is az életéről szól, az első betűtől az utolsóig.

Fájdalmas tapasztalata, hogy a várt és akart rendszerváltozás nem a kultúra tengelyére építve történt meg, s hogy – teszem hozzá – nem egészen az eszményeink szerint látszik rajzolódni a jövő sem. S fájdalmas, hogy a rendszerváltozás nem érintette a fiatalokat, a gyerekeket – ajánlkoztunk, hiába, írja Beke. A rendszerváltozás hatalmas kihívást jelentett mindannyiunknak. Saját generációjának is óriási traumája, hogy muszáj az embernek változnia. Változni, de nem alkalmazkodnia kell az új – a piacgazdasági körülményekhez. Képesnek kell lennie a folyamatosan átalakuló körülmények között is megtalálni és megépíteni önmagát, a globalizációs folyamatban is megkeresni a kisközösségeket, a kultúra és a hagyomány folytatásának esélyeit. Beke Pál természetesen ezen a pályán is roppant mobil: a civil kezdeményezések teherbíró képességét mérlegeli, próbálja. A francia gyermekönkormányzat jól bevált gyakorlatát kísérli meg honosítani. Megtanítani a gyerekeket a demokrácia használatára, ellenállóvá, rugalmassá, képessé tenni őket arra, hogy ha a szülők alól kicsúszott, kicsúszik a talaj, munkájukat, egzisztenciájukat elvesztik, ez a helyzet – régebben hátrányosnak mondták – ne öröklődjön.

Mostanában keveset beszélnek a művelődésszervezőről, és keveset azokról a dolgokról, jelenségekről, amelyeket Beke Pál oly fontosnak tart. Szociológusok, pszichológusok, informatikai szakemberek, jogászok, médiaszakértők meg egyéb 'társadalom mérnökei' hiszik, hogy sok-sok tudománnyal, sok-sok géppel, sok-sok információval létre fog jönni a tökéletes társadalom. Ha valami baj van, egy kis pszichotréning, egy kis tüntetés, egy kis önismerteti, egy kis kommunikációs, egy kis marketing kurzus, s hopp. Szeptember 11. megmutatta, hogy mennyire törekény ez az utópia, a lényeges kérdések másutt dőlnek el. De azt is megmutatta, hogy a reflexek azért működnek: a hírmagyarázók azonnal félretették Fukuyamát, és kapásból fölmondták Hungtingont. Így tehát Beke Pálra és a bekepálokra még csak ezután lesz igazán szükség.

A VERSMONDÓ-RÓL EGY VERSMONDÓ

Amióta csak az eszemet tudom, szeretem a verseket. Már óvodás, aztán iskolás koromban is gyakran szerepeltem rendezvényeken, ünnepeken versmondással.

Emlékszem, az irodalom órai fogalmazásokat is gyakran rímekbe szedtem, egy-két versem az akkori lapokban meg is jelent.

Telt, múlt az idő, felnőttem, férjhez mentem. Építkezünk, majd jöttek a gyerekek, a gond, a munka. Még nem töltöttem be a 27. évemet, amikor özvegy maradtam. Még több munka, még több megpróbáltatás várt rám. Megbetegedtem, rokkantosítottak. Negyven éves voltam ekkor. Teljes letargiába estem, és kilátástalanságomban feltettem a kérdést magamnak: hogyan tovább?

Ekkor egy belső hang elindított az irodalom felé. Anynyi év után ismét kezembe vettem a verses köteteket, és olvasni kezdtem. Mindig találtam hozzám szóló üzenetet, vigaszt. Amelyik vers megtetszett, és közel állt a szívemhez, azt megtanultam.

Aztán tudomásomra jutott a napi lapokból, hogy szavalóversenyt rendeznek, amire én is jelentkeztem. A tabányai Közművelődés Házában volt a megmérettetés. Ott ismerkedtem meg egy nagyszerű emberrel, akit: Tóth Zsókanak hívnak. Ő a Komárom-Esztergom Megyei versmondók anyja. Neki köszönhetem az első lépéseket, ő biztatott a továbbiakra. Megfogadtam tanácsát, tanultam a verseket és mondtam. Valósággal megszállottja lettem a lírának! Ma már bátran elmondhatom, hogy ez segített ki a mélypontról.

Ahol csak szavalóversenyt hirdettek, én mindenhol elzarándokoltam. A zsűri pontszámai is egyre emelkedtek. Nagy öröömre 1994 őszén Radnóti-díjas lettem.

Nagy ünnep az nekem, ha versmondó társaimmal találkozhatok! Sok barátság szövődött, ami még a mai na-

pig is tart. Ami még közelebb hozott bennünket – versmondókat –, az a Magyar Versmondók Egyesületének megalakulása volt. Kiss László volt az Egyesület vezetője. Ő volt az az ember, aki igen sokat fáradozott, hogy a hazai és a határainkon túli magyar versmondókat összefogja és irányítsa. Szívesen és jóérzéssel gondolok vissza ezekre az időkre!

És milyen nagy szenzáció volt, amikor 1992-ben megjelent a saját folyóiratunk! Éppen tíz esztendeje ennek. A jubileumát ünneplő VERSMONDÓ-t szintén Kiss László indította útjára. Az azóta rendszeresen megjelenő, és otthonunkba postázott folyóirat az „összekötő kapocs” a versmondók között. A főszerkesztő: Kiss László. A szerkesztőbizottság elnöke: dr. Szódy Szilárd, és a szerkesztőbizottság tagjai: Tóth Zsuzsanna, Tóth Zsóka, Torma Mária és dr. Lutter Imre.

Megjelenik évente hat alkalommal, megrendelhető a szerkesztőség címén: Bp. I. Corvin tér 8. A VERSMONDÓT kiadja: a Magyar Versmondók Egyesülete. Támogatók: a Nemzeti Kulturális Alapprogram és a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma.

A VERSMONDÓ-ból minden hasznos információt megtudhatunk. Szó van arról, hogy miért kell verset mondanunk, olvashatunk a szép magyar beszéd elsajátításáról, de a versmondók is kifejthetik gondolataikat. Tájékozódhatunk a VERSMONDÓ-ból országos és nemzetközi vers- és prózamondó versenyekről, találkozókról. Krónikát, tudósítást kapunk a vers- és prózamondó versenyekről, de nem ritka a személyre szóló kiértékelés sem a zsűri részéről, amiből persze sokat tanulhatunk.

A lap küllemében is mutatós – a címlapokon portré vagy grafika. A kiválasztott verseknek is mindig van aktualitása.

Én a kezdetektől fogva olvasom ezt a lapot. A 10. SZÜLETÉSNAP alkalmából kívánok minden jót!

Versmondó barátsággal:

Lukács Jánosné, Tatáról.

